

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Cura pastoralis.*

Irta: *Báró Bánffy Dezső.*

Mikor a Kálvin és Luther által megindított hitújítás idejében itt a magyar államban is kezdetét vette a protestántizmus terjedése, akkor azon nehéz időkben, mikor a hitért és az a mellett való kitartásért hívőknek és a hit hirdetőinek egyaránt annyit kellett szenvedni, — a meggyőződésért való lelkesedés ereje tartotta össze elődeinket, kik nem kimélték életüket, ha kellett ontották vérüket, feláldozták vagyonukat, csak azért, hogy hitükhöz hiven tovább építsék Istennek országát. Azon időkben megvolt „a bátorság, — a lélek ereje.“

Nagy és nehéz küzdelmek után — habár sohasem teljesen szabadon, — mégis létrejött idők rendjén a protestántizmus szervezkedése a magyar állam területén világi és egyházi törvények védelme mellett.

Mig egyfelől a békés életnek és nyugodt fejlődésnek lehetőségei megadattak, addig másfelől a nyílt üldöztetések megszűnván, az összetartás, a kitartás és erélyes továbbküdés iránt való buzgalom is meglazult. Nem azért mondom ezt, hogy vádoljak, csak a tényt állapítom meg, melyet szinte a változott viszonyokra tekintettel, mondhatnám természetesnek is tartok, habár nem helyeslek. Különösen újabb időkben, midőn a megélhetési viszonyok is nehezebbek lettek és a létért való küzdelem erős harcában az anyagi szempontok kezdenek a döntők lenni, megcsappant sok tekintetben a hithez és az egyházhoz való kitartó ragaszkodás érzete. És mig a multban „a bibliára támaszkodva védtük

szabadságunkat,“ addig ma a protestáns egyház, mely a magyar államban a szabadelvűségnek és nemzeti érdekeknek oly nagy szolgálatokat tett a létért való küzdelemben, szinte elvérzeni látszik és erőtlenné mutatkozik felvenni a harcot a nemzetközi klerikalizmus támadásával.

Pedig legyőzöttünk nem szabad; a nemzeti és szabadelvű ügy az evangéliomban hirdetett igaz hit követése mellett el nem bukhatik.

Pedig „megnehezült az idők vészes járása felettünk.“ A külföldről mihozzánk mind erősebb áramlattal betóduló klerikalizmus az anyagi gondok, a létért való küzdelem naponta nehezebbé teszi a helyzetet. E nehéz körülmények között az evangéliom szerinti igaz hitet hirdetni hivatott lekipásztorok cura pastoralis-a azon eszköz, mely ha hivatásszerű buzgalommal és lelkesedéssel kitartóan alkalmaztatik, mentő horgonyunk lehet. A lelkész és hívek közötti benső igaz keresztényi szereteten alapuló viszony kell, hogy felépítse azon bástyákat, melyek mellől védve igaz hitünket, vissza lehet verni a nemzeti érdekeket és szabadelvűséget is egyaránt veszélyeztető, idegen irányzatú külső és rendbontó támadásokat.

Arra, hogy a cura pastoralis a maga áldásos eredményeit meghozza, szükséges azonban az, hogy a hívők és hithirdetők között érdeklentétek elő ne fordulhassanak; szükséges, hogy az érintkezési pontok lehetőleg a lelkiek körébe utaltassanak és hogy akkor, midőn a létért való küzdelem harcában sokszor kimerült hívek lelkészükkel összejönnek, ne legyenek ismét kénytelenek a lelkészt vagy az egyházat érdeklő anyagi kérdések miatt esetleg egymással szemben állani.

A régi szép idők ma már elmúltak; a kor igénye és változott viszonyok ma már nem alkalmasak arra, hogy a különben igaz és helyes protestáns elveknek megfelelően nagy anyagi áldozatok meghozatalát remélni lehessen. Ennek

* Felkérem az összes egyházi lapok tisztelt szerkesztőit, hogy sziveskedjenek ezt a cikket szóról-szóra átvinni és leközzölni. Okom erre az, hogy egy bizonyos lap *Báró Bánffy Dezsőnek* az 1848. évi XX. t.-c. végrehajtására nézve olyan tendenciát imputál, mely nagyon alkalmas a jóhiszeműek megtévesztésére. Ime hallják magát *Báró Bánffy Dezsőt.* Szerk.

tudatában volt az 1848. évi törvényhozás is, midőn az 1848. évi XX. törvénycikket megalkotva, belátta, hogy midőn a törvényesen bevett minden vallásfelekezet között a tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot törvényben megállapította, akkor a vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségleteinek álladalmi fedezéséről is gondoskodnia kellett. Az akkori idők bonyodalmai, a reá következő nehéz, válságos korszak és az alkotmány helyreálltával az új alkotmányos élet biztosításának nehéz küzdelmei útját állották annak, hogy a törvény rendelkezésének megfelelően a kimondott elvnek részletes alkalmazása kérdésében a kormány a hitfelekezetekkel megállapodásra íőhetett volna. Az állami költségvetésbe felvett felekezeti államsegélyek, nemkülönben a felekezeti tanítók fizetéskiegészítése, a kérdést meg nem oldották, sőt midőn miniszterelnökségem idejében az 1898. évi XIV. törvénycikkkel a lelkészi jövedelmek kiegészítéséről lett gondoskodva, még mindig nem lett elintézve az 1848. évi XX. törvénycikkkel kilátásba helyezett állami javadalmazásnak a kérdése. Még mindig arról kellett gondoskodni és talán sürgősebben mint eddig, hogy a megélhetési nehéz viszonyok folytán mindig tarthatatlanabbá váló helyzet és ennek következtében az anyagi gondok miatt a hívek és hithirdetők közötti fokozódó ellentétek kikerülése érdekében az állam az 1848. évben a XX. törvénycikkkel tett ígéretének eleget tegyen. Másfél évvel ezelőtt már elodázhatatlan kötelességemnek tartottam, hogy felemeljem szavam és az erdélyi egyházkerület 1902. november 8-án Kolozsvárt tartott kerületi közgyűlésében elmondott beszédemben azon nézetemnek adtam kifejezést, hogy „az 1848. évi XX. törvénycikk határozott rendeletének eleget téve, a törvényesen bevett összes vallásfelekezetek meghallgatásával” követeltessék a kormánytól, hogy a kérdést végre rendezze és a törvényhozás által 1848-ban a felekezeteknek tett ígéretet beváltsa.

Nem álltam egyedül; föllépésemet helyeselte az egész protestáns Magyarország; de helyeselte mindenki, ki tudja, hogy mi protestánsok midőn „a bibliára támaszkodva védjük szabadságunkat,” megerősíteni, fejleszteni akarjuk egyházi életünket, akkor a nemzeti érdeknek és szabadelvűségnek is teszünk szolgálatot. A megindult mozgalom meghozta a maga eredményét; a két protestáns felekezet közösen érdeklő ügyek tárgyalására kiküldött bizottság munkálatait befejezte, jogos igényeit melyeket törvényre alapítva, mint követeléseket az állammal szemben felállított, határozott számokban megállapította; már csak rövid napok kérdése, hogy e munkálat a kormány kezében lesz.

Mi protestánsok jogosan elvárjuk és követeljük, hogy igényeink kielégítést nyerjenek; hogy a törvényben lefektetett ígéret beváltassék és intézményeink, lelkészeink és tanítóink kellő és időközben a fokozódott igényeknek is megfelelő javadalmazásáról való gondoskodás mellett megtaláltsassék a módja annak, hogy a létért való küzdelemben már-már elvérző hiveink egyházi terhei is tetemesen megkönnyíttessenek. Nem mint adományt kérjük ezt, de mint olyat, amire jogunk van; jogunk van, mert azt részünkre törvény biztosítja; de jogunk van azért is, mert ebben a hazában mi a protestánsok voltunk azok, akik századokon keresztül — midőn mondtuk, hogy „a bibliára támaszkodva védjük szabadságunkat,” egyszersmind vért és életet áldozva védjük a szabadelvűséget és nemzeti érdekeket és voltak gyászos, szomorú idők, midőn szinte lehetne mondani a magyar nemzet csak a protestánsok táborában volt. Ugy hiszem, hogy „az evangéliumi bátorság” vezette fellépésünk nem maradhat eredmény nélkül; előbb vagy utóbb egyszerre vagy rendre az egyházérti anyagi gondoktól meg leszünk szabadulva és akkor, ha bajaink tovább is tartanak, ha egyházi életünkben a hitbuzgóság és hithűség meg nem erősödik, másra nem vethetünk, csak mi magunkra. De én ezt hinni nem tudom, félni nem akarom. En bizom abban, hogy a mi lelkipásztoraink, kiknek elődei hitűkhöz hiven a múltban a verpadon veszték el, gályarabságban sinylődtek, ma is hitűkhöz és meggyőződésükhöz hiven az anyagi gondoktól lehetőleg menten a templomot és papilakot buzgón felkereső hiveik körében, hirdelve az ígét és gyakorolva a cura pastoralist, fényes eredményekkel fognak az evangéliumi igaz hit érdekében annak terjesztése mellett úgy mint a nehéz múltban, jövőre is lenni a nemzeti érdeknek és a szabadelvűségnek igaz hivei és hirdetői, annyivalinkább, mert tudják és érzik, hogy eljárásukkal a hazának és nemzetnek is nagy szolgálatot tesznek. Mellettük lesz ragaszkodó hiveiknek őszinte helyeslése és segítségükre lesz „az evangéliumi bátorság,” mely „a lélek ereje.”

Autonomia, jogegyenlőség, saecularisatio.

(Folyt. és vége.)

Mig ennek a törvénynek a megváltoztatását, illetőleg mással helyettesítését a jogegyenlőség követeli: addig a viszonyosság is megkívánja a magáét. Megkívánja pedig az 1894. évi XXXII. törvénycikk eltörlését, az 1868. évi LIII. törvénycikk 12. pontjának helyreállítását, de feltét-

lenül büntető záradékkal pótolva. Annak idejében egyideig nem nyilatkoztam ellene az egyházpolitikának, úsztam az árral mindaddig, míg a reá vonatkozó törvényjavaslatokat be nem nyújtotta az akkori kormány. De tüstént ellene fordultam, mihelyt az ebbeli törvényjavaslatok közzétételekor junctimba láttam hozva a polgári házasságot a vegyes házasságból származott gyermekek vallása iránti megegyezéssel, azaz a klerikalismus örökös szive-vágyát képező reversalisok megengedésével. Ami ellen a magyar protestánsok annyi időn át egyetértve harcoltak, amit a szabadelvű katolikusok még egy esztendővel azelőtt is hasonlóképpen annyira perhorrescáltak: azt az ugynevezett legszabadelvűbb kormány megadta recompensatióul a katholicismusnak, amelyre pedig semmivel se lehetett hátrányosabb az annak árúul szabott polgári házasság, mint akármely más felekezetre. Maig is azt vallom, hogy a protestánsoknak ehhez való hozzájárulása az ősök küzdelmeinek leki-csínylésével, nemes hagyományaiknak megcsúfolásával volt egyértelmű. És mélységes szomorúság tölt el, mikor egy kiváló egyházi írónk, aki egyébiránt párszor nézetet változtatott erre a törvényre nézve, abban a hitelesen be nem bizonyított és nagyon valószínűtlen állításban talál és ajánl megnyugvást, amely szerint 1895. óta kevesebb a veszteségünk a reversalisok következtében, mint azelőtt volt az elkeresztelések miatt. Mintha ami egyházunknak egyenesen csak az volna a hivatása, hogy így, vagy úgy, de előbb-utóbb elsorvadjon! Én ellenkező hivatást szeretnék tulajdonítani a magyar protestantizmusnak. Hódító hatalomnak óhajtanám látni, mely nem az erőszakos propagandával, hanem magával az isteni ige erejével áthatná az egész hazai társadalmat, s ellenállhatatlanul törne régi posíciójának visszaszerzése felé. Ez a teljes viszonyosság megteremtése nélkül nem történhetik meg. De vajjon lehet-e ott viszonyosságról szó, ahol a gyöngye ki van szolgáltatva az erősnek, ahol a bárány a farkas ellenében van haremzőre küldve, ahol már csak a tömegvonzás természetes erejénél fogva is, de azonkívül a rendelkezésére álló külső és belső segédeszközöknek kiméletlen felhasználása folytán is kétségtelenül előrelátható a klerikalismusnak a protestantizmus feletti diadala? Mintha úgy intézkednék az örökösödési törvény, hogy ököljog döntsön az örökség megosztásánál! Az ehhez való belenyugvást nem tudom elismerni a szabadelvűség követelményének. Sőt ellenkezőleg azt állítom, hogy a helyesen felfogott szabadelvűség abban állana, hogy a gyengét részesítse védelemben az erős túlkapásai ellen. De külön-

ben is az életösztönt el nem fojthatja semmiféle léha jelszó, hamis ürügy, alattomos cél.

Azt mondják, hogy az 1868-iki törvény illető pontját úgy sem lehetett volna büntetés kiszabásával segíteni oda, hogy mindenki engedelmeskedjék neki, mert csak martyrokot teremtettek volna vele. Martyrokot ugyan nem, legfeljebb confessorokat, de bizton hiszem, hogy ezek a tisztelendő confessor urak is előbb-utóbb csak megunták volna a dutyit. Az pedig mesebeszéd, hogy más hatása van annak, ha az ilyen vétségért az esztergomi primást büntetik, mint ha a falusi lévitát. Persze, hogy más volna, de az esztergomi primás nem vezet ám anyakönyvet és hasonlóképpen nem vezet sem egyik, sem másik megyés püspök, legfeljebb egy-egy apát vagy kanonok, de azt is tessék akárkinék elhinni, hogy helyettök is mindig egy-egy káplán lett volna a bünbak.

Ezekkel: az 1898. évi XIV. törvénycikk folytán kapott államsegélyünknek az 1848. XX. t-c. alapján autonomiánk épségben tartása mellett nyerendőhöz csatolásával, és az 1868. évi LIII. törvénycikk 12. pontjának régi érvényébe vissza, s a büntető törvénykönyv oltalma alá helyezésével tartom kipótolandónak a közös protestáns bizottság munkálatából azt a részt, mely a jogegyenlőség és viszonyosság iránti panaszainkat és kívánalmainkat sorolja fel. Ha azonban azt akarják vezérlő férfaink, hogy tovább sorvadjunk, autonomiánk pedig csak látszat legyen, ám maradjanak meg véleményök mellett. A Kassandrák kora még úgy se járt le végképpen.

Hasonlóképpen nem elégítenek ki azok a követelmények sem, amelyekkel az 1848. évi XX. törvénycikk 3. pontjának a megvalósítása végett, tehát anyagi téren lép fel az állammal szemben a közös bizottság munkálata. Leszállított igényeket támaszt ugyanis a lelkészi alapfizetés irányában, melyet most már, az állami hivatalnokok fizetés-rendezése után nem szabad 2000 koronánál kisebb összegben fölvenni. Méréskelteket a lelkészi korpótlék tekintetében, melynek legalább is hat izben kellene 200—200 koronának lennie. Elhibázottakat a tanító személyzet fizetése ügyében, mert az akadémiai tanárokénak az állami színvonalra emeléséről meg sem emlékezik. Kiszámíthatlan összegű igényei vannak e mellett a lelkész- és tanárképzéshez. Mindezeknél fogva bármilyen magasnak tűnjék is fel az az összeg, amely a bizottság számadataiból végső eredményül kijő, még távolról sem meríti ki jogos várakozásunkat.

Pedig egy percig se higgye senki, akármit irnak is bizonyos kibérelt tollak, hogy még ennyit is kapni fogunk valaha. Állandó sorsa már

az a magyar protestántizmusnak, hogy saját erélytelenségig menő mérséklete és hiszékenyséig menő jóhiszemősége miatt mindig a mostoha gyermek szerepe jutott ki neki. Ha részestültünk is most abban a ritka szerencsében, hogy kormány-programmba van felvéve az 1848. évi XX. törvénycikk megvalósítása, meg lehet győződve róla akárki, hogy főképpen az államnak a kormány-elnöktől hangsúlyozott anyagi ereje lesz tekintetbe véve, nem pedig a mi jogos követelésünk és léterdekünk. És bizonyos, minél nagyobb lármát csapnak félrevezettetésünkre a protestáns pénzen is élőködő zsidó firkoncok, annál kevesebbre lehet számítanunk. Hátha még az ultramontánok ellenünk fordulnak, s megakadályozzák azt a csekélységet is, amit a kormány netalán komolyan tervbe venne!

Fölvetem itt azt a kérdést, hogy mittevők leszünk, ha akár a kormány, akár a néppárt miatt csakugyan elmarad jogegyenlőségünk biztosítása és alapos fölsegíttetésünk? Meg is felelek rá: csendeskén, türelmesen tovább várunk, dum defluat amnis. Mert Isten őrizzen, hogy felekezeti türelmetlenséggel vádolhasson valaki, vagy hogy alkalmatlanságot szerezzünk a „szabadelvű” kormánynak. Ez a mi autonomiánk. Tényleg, ez is az, de kárhozatos, mert öngyilkos a legtökéletesebb mértékben. Ha a hozzám hasonló türelmetlenkedő embereken állana, bizony egyebet tennénk. Mozgalmat indítanánk a secularisatio érdekében, még pedig a sikernek nagyobb reménységével, mint a milyen az 1848-iki törvény végrehajtása iránt kifejtett jelenlegi lágymeleg és félig-meddig való actiónk. Abban mellettünk foglalna állást a szabadkőművesek befolyásos csoportja, az igazi szabadelvűek kicsi, de erős serege, és érdekünkben szólalna meg a socialisták egyre hatalmasabb tábora, a minék még másképpen is sok hasznát láthatná egyházunk. Most pedig teljesen magunkra vagyunk hagyatva egy bizonytalan ígéretnek a kétes esélyeivel szemben, mert az a pártfogás, a mit a napi sajtó bizonyos részétől kapunk, csak tisztességünknek ártalmára szolgál.

Azonban közülünk is sokan visszariadnak ettől a szótól: secularisatio. Igazán szabadelvű ember bizonyára nem. Egyébiránt sokan azt se tudják, hogy mi az valójában? Csak éppen hallomásból úgy sejtik, hogy a forradalommal valahogy közeli rokonságban állhat. Meg fogom azért röviden ismertetni azokat a főbb módzatait, a melyek a mult idők folyamán több-kevesebb eltéréssel érvényre jutottak különböző országokban. Mert, noha általában egyházi javak államiakká tételét értik alatta, elmélete és tör-

ténete alapján három fő-alakját különböztethetjük meg.

Egyik az, a mely a jogosság szempontjából a legtökéletesebb: a kimutathatólag állami eredetű javaknak a saecularisatioja. Azt hiszem, hogy ez ellen igazán semmiféle szempontból se tehető kifogás. Amit az állami javakból annak idején odaadtak akár az egyetlen, akár az uralkodó egyház szükségleteinek fedezésére, azt a paritásos állam visszavenné azzal a céllal, hogy módjában legyen az összes bevett vallások egyházait a kellő mértékben és igazságos arányban segíyezni. Ezt annyival inkább megtehetné a magyar állam, mivel az ilyen természetű javak legnagyobb része bizonyos meghatározott kötelezettségeknek, viszontszolgáltatásoknak a kikötésével adományoztatott valaha az illető javadalmasoknak. Meg aztán még a katolikus egyházra nézve is ez volna a legelőnyösebb, minthogy ezen az uton lehetne rá legtöbb kilátása, hogy a körülményekhez képepest aránylag elég sokat fog egyházi céljaira visszakapni a saecularisált javakból. A protestáns egyház is szenvedne ugyan e réven valami veszteséget, de bőségesen visszanyerné az aránylagos feloszlás vámján.

A másik módozat, a mely észszerűség szempontjából a leghelyesebb: a nem lelkipásztorkodási, nem oktatási és általában véve nem közérdekű célokat szolgáló javaknak a saecularisatioja. Ilyenek a püspökségek, székes- és társas-káptalanok birtokai, valamint azoké a szerzetrendeké, amelyeknek tagjai nem tanítással és betegápolással foglalkoznak, hanem hit-térítéssel, contemplálással s több effélével. Egy szóval az a vagyon lenne államivá téve, a melynek jövedelmét nem valami megfelelő közhasznu munkáért élvezik a javadalmasok, hanem teljesen potyára, herék módjára. Ilyenforma saecularisatio mellett a püspököket és kanonokokat az állam fizetné azután, de természetesen mérsékelt módon. Ez a mód a protestantizmusnak magától érthetőleg csak hasznára lehetne.

A harmadik módozat a leggyökeresebb: egyszerűen átvenni az állam tulajdonába az összes egyházi javakat, tekintet nélkül eredetükre és tekintet nélkül felhasználásuk módjára. Ezt fenyegetés- és ijjesztésképpen nem egyszer emlegetik velünk szemben a klerikális lapok, azok pedig, a kiknek a szabadelvűsége csupán addig tart, míg a consequentiákat nem kell belőle levonniok, bizonyára meg is rémülnek még a hallattára is ennek az actiónak, melyből először is egy tabula rasa állana elő. Pedig ezzel volna aztán betűszerint megvalósítható az 1848.

évi XX. törvénycikk 3. pontja. Csakhogy éppen ettől is sokan fáznak ám, a kik belekapaszkodnak az autonomia köpenyegébe s fogvacogva emlegetik ennek a miatt bekövetkezendő végényészetét. Pedig hát lehetséges volna meg is maradnia az autonomiának, s bármelyik fajta saecularisatio esetében megkaphatná a katolikus egyház is éppen olyan mértékben. De meg azt is merem állítani, hogy absolute nem is volna féltetni valónk igazi autonomikus jogaink tekintetében egy olyan kormányzattal szemben, a mely meg merné és meg birná csinálni akár az e nemű saecularisatiót, akár a többi kettő közül az egyiket, avagy másikat.*

Milyen forradalmi hangok, radikális elvek ezek! — mondják némelyek. Elhiszem magam is, hogy a többé-kevésbé conservatív Magyarországon ma még veszedelmes kinézések van. Ellenben a külföld némely államában annyira nem szokatlanok, hogy több helyen meg is vannak már valósítva. Azt is elhiszem, hogy Magyarország még nagyon sok idő múlva fog erre az utra térni. De viszont más is higgye el nekem, hogy, ha a végső elsovadástól meg akarjuk menteni magyar protestáns egyházunkat, akkor nem fog maradni más út számunkra, a melyre az államhoz és a catholicismushoz való viszonyunk rendezésében lépünk lehetne.

Sárospatak.

Zoványi Jenő.

A debreceni református Kollégium adattára

azaz

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

22. Az Apafi alapítvány életre kelése, 1885. Apafi Mihály erdélyi református fejedelem (1667—1681.) örök alapítványában 5000 mázsa kősót rendelt évenként tanári fizetésre. E segélyt elvonta a kincstár 1710-ben. Hiába sürgettetett századon át. Végre az az alkotmányos magyar kormányval történt egység utján (a mult időkről elmaradt évi adományok kárpótlása is bele értetvén) 1884. nov. 22-én megoldatott a hosszas per s 1885-től az állampénztár évenként fizet a kollégiumnak 4000 forintot. Ez alapítvány jövedelme tanszék fentartására fordítatik azóta; nevezetesen a kerület 1886. évi 105. sz.

* Hát aztán: meddig élne az a kormány? . . . S azt kérdem tőled is kedves barátom, a mit a minap egyik szerkesztői megjegyzésében V. 1-től: biztos vagy benne, hogy a saecularisatióból bejövő rengeteg pénzt nem költenék el mihamarabb ágyukra, meg Manlicherekre? . . . Hej! be sok birtoka volt még nem is olyan régen a kincstárnak tisztem fel a délvidéken! Hol vannak azok ma s kik ülnek benne? Legalább addig, míg a klérus kezén vannak azok a javak, — megmaradnak magyar kézen. Azontúl ki tudja! Én csak elég erős kálvinista vagyok, — de őszintén megvallom, nem tudok lelkesedni a saecularisatióért. Szerk.

végzése által a két legrégebbi theologiai tanszék t. i. dogmatikai (ma rajta van Eröss Lajos) és ujszövetségi irásmagyarázaté (ma rajta van Dr. Erdős József) „Apafi tanszék“ nevet viseljen.

23. Az akadémia belső szervezetének rendezése, szakelnökök, (dékánok) hivatalának felállítása 1892. Az akadémiai tanárkar javaslatára kimondta a kerület 1892. (162. sz. a.): az egyes tanszakok egészségesebb fejlődésére dékánátus szervezetű; az akadémiai igazgató tanár (e hivatal kezdettől fogva létezett) felsőbb egységben egyesíti a két szakot. A theologia dékánjával az 1893/4. tanévre Balogh Ferencz, a jogi kar dékánjával Dr. Bacsonyi Lajos a karok által megválasztottak. A dékánok tiszteletdíja 100—100 frt, leendő, az igazgatóé 300 frtra emelve. A két szak tanárkarának együttes ülése „Akadémiai tanács“ név alatt foly külön jegyzőkönyvvel.

24. A kollégium összes szellemi és anyagi ügyeinek igazgatására és vezetésére „egységes főiskolai igazgatótanács“-ot szervezett az 1898. Májusi (99. sz. végzés) kerületi gyűlés, megállapította „a felügyeleti és kormányzati szabályok“-at is. Elnökei a püspök és főgondnok, tagjainak száma 30, u. m. a) egyházkerületi 12 tag (fele egyházi, fele világi); b) a debreceni ref. egyház 8 képviselője (beleértve az egyház főgondnokát, a ki a főiskolai gazdasági tanács mindenkori elnöke); c) a tanárkarok képviselői 8; d) a középiskolák felügyelője; e) a kollégium ügyésze. A megbízás tart 6 évig.

25. A bölcsészeti 2-ik tanszék előállítására 1897. A „philosophia“ tanítására 1798-ban szervezett első tanszék folyvást állt, s a főiskola átalakulása után (1853-ban) mikor is az eddigi bölcsészetszaki tanszék egy híjával az új gymnasiumba mentek át, — a bölcsészeti szakot ez egy tanár képviselte. Képülvén a theologiai és jogi tanszak, e 3-ik szak fejlesztése vált közkérdéssé. A Balogh Péter püspök által egybehívott tiszántuli egyházkerületi tanárkarok értekezlete Debrecenben (1868. szept. 16.) — hol Imre Sándor debreceni főiskolai tanár (1854—1873.) röpiratának („Prot. főiskoláink s a tanszabadság“) hatása alatt egyhangu javaslat lőn: önálló bölcsészeti szak létesítése tanárképző intézettel kapcsolatban. Azóta folyvást tápláltatott az eszme, s maga az országos ref. zsinat Budapesten, éppen a tiszántuliak indítványára (1892. ápr. 2. teljes ülésében) Debrecenben a bölcsészeti fakultás létesítését elsőrendű szükségnek mondotta ki. Meg is indult az adakozás e célra, s a begyűlt tőke erejét tekintve a kerület 1897. (Májusi 155. sz. végzésével) a történelmi tanszék javadalmának fedezését ez új alapra tette át, és a Récei-féle tanszéki alapot ideiglenesen. míg másképp nem határoz, hagyta a közszükségleti alapnál; ezen új tanszékre (történelmi) tette át Ferenczy Gyula tanárt, a ki könyvtár igazgató is. Nem számítva a korábbi nagy mérvű alapítványokat (5 tanszékre) a bölcsészeti fakultás (egyetemi) pénztár tiszta vagyona 1902. Jun. 30-án tett 398,614-83 koronát. A fakultás létesítése folyvást napi rendben van.

26. A tanári fizetések utóbbi rendezése 1901-ben. A kerület 1901. (Májusi 61. végzésében) rendezte a fizetést a) az akadémiai tanár alapfizetését 1901. Julius 1-től 4000 koronára; a főgymnasiumi és tanítóképző intézeti tanárok alapfizetését négy fizetési fokozattal 3600 koronára emelte, utóbbiak a 4-ik fizetési fokban érven ez összeget el. Az első fizetési

fok maradt 2400 korona. Az ötödéves 100—100 frtos korpótlékok 1897 közepétől kezdve minden tanárnak szolgálati éve szerint életbe léptek.

c) „Kik azon egyének (tevékenységök éveinek, esetleg születésük és haláluk éveinek is jelszével), kik az intézet régebb és újabb fejlődésében kiváló érdemet szereztek?”

1. Enyingi Török Bálint Pápa város és vár birtokosa adományképpen nyerte Debrecen várost földesuri jogon családi birtokul. Török rabságba jutása után (1541.) hitvese a prot. hajlamu Pemflinger Kata debreceni kastélyában lakott, itt halt meg; s fiára Enyingi Török Jánosra szállt Debrecen a ki 1550—1562-ig mint védúr a reformációt meggyökereztetett itt, templomokat, iskolát átadott s ezzel alapítója lett a kollegiumnak. Egyház és iskola szervezőjéül ő hozta be Méliusz Juhász Pétert 1558-ban Debrecenbe; s minden erejével közrehatott a reformatio végleges megszilárdítására.

2. Dézsi András az első tanár (1549—1552), ő nyitja meg az első prot. iskolát és szervezi; költő; énekszerző.

3.—Csorba István debreceni fiu, itt tanult; mint „rector scholae” 1587—1590. szervezője a felsőbb, akadémiai tanszaknak; megkezdé az akad. tanulók nyilván tartását a deákok főnévkönyvével (catalogus) e történeti okmányokkal biztosítá a deákság és tisztviselői neveinek fentartását az utókor számára.

4. Debrecen város senátorai és főbírói szakadatlan sorban védői patronusai maradtak a főiskolának is szeretetök ragyog a nehéz idők fátyolán át. Számuk legió; érdemek mérhetetlen; csak némelyeket említhetünk mint kimagasló alakokat: Bakóczy István (1550.) Duskás Ferencz (1568.) Mike Pál (1622.) Fekete István (1643.) Dobozi István (1651.) Baik András (1667.) Komáromi István (1684.) Bartha Boldizsár (1687.) Biranyi Mihály (1691.) Diószegi Sámuel (1715.) Maróthi György (1728.) Domokos Márton, Szeremlei Sámuel (1768.) Domokos Lajos (1778.) Szombati István (1811.) Simonfi Sámuel (1822.) Böszörményi Pál (1828.) stb.

5. Az erdélyi fejedelmek Bocskai István (1606.) Báthori Gábor (1609.) Bethlen Gábor (1614.) és Apafi Mihály (1664.) tekintélyekkel, védszárnyaikkal és alapítványaikkal nem enyésző érdemet szereztek a főiskola fenmaradása érdekében.

6. Domokos Márton Debrecen város főbírája 1731-től kevés kivétellel haláláig 1764-ig. Támogatta Maróthi tanár reformjait; a Mária Terézia alatti nyomasztó korszakban az egyházat önrendelkezővé, a kollegiumot az egyházzal kapcsolatban szinte önállóvá tenni segítette; midőn a városi segélyt (1527 frt. 30 kr. rh. e. 3207 kor. 76 fillér) a kollegiumtól csakugyan el kellett vonni, felirások is hiába voltak: Domokos Márton indítására kezdődött az elvont négy tanszéki javadalomról a gondoskodás, belül gyűjtés, külföldre folyamodás által. Az így kezdődött tanszéki alap önállóvá tette a kollegiumot s dus fejleménynek lőn alapjává; a külföldről nyert angol alaptőke (61,000 korona) ma is meg van az angol bankban. Az ő önzetlen szeretete, bölcsesége egyik megmentőjévé tette őt a kollegiumnak. Hálásan megismeré ezt a tanárkar, midőn a haldokló házában testületileg megjelent és elbucszott tőle.

7. Maróthi György tanár (1738—1744.) debreceni főbíró fia, magas képzettségű, a főiskolának Mártonfalvi György tanár után 3-ik szellemi ujjá teremtője (stator ac conditor) Domokos főbíróval s a tanácsesal egyetértőleg készíté elő a reformokat. „Idea” című emlékiratában (1740.) a felsőbb tanítás rendezését vette munkába. Ugyancsak „Opiniones” címűben (1741.) előadta összes reform. kívánságait, benne egy századdal előzi meg korát. Tanszereket, kótákat, nyomda betűket, tudományos könyveket hozat, a könyvtárt rendez, tankönyveket ír; az ószhangzatos éneklést (cantus) behonosítja; zenekart szervez. A gymnasium rendszerét hét osztálylyal oldja meg; a kéziratok tankönyvi használatának ellene nyilatkozik; az egyetemes történelem tanítását mélyíti; a római régiség tanítását követeli; az európai nyelvek közül a német és franciának, a németek és szlávok részére a magyar nyelvnek tanítását sürgeti; a gymnasiumi tankönyvek itt nyommassanak; a felső elemi azaz előkészítő osztályba deák nyelvtannak magyar nyelven behozatalát kívánja; sürgeti magyar nyelven irandó magyar nyelvtan behozatalát, a magyar nyelvtan behozatala a nemzeti szellemet ébreszté, s nagy haladást foglalt magában; ezzel, valamint a magyar levelezés és a számtannak magyarul tanításával korszakalkotó újítást teremtett. Az első nyomtatásban Debrecenben 1770-ben megjelent tanterv a „Methodus” című az ő szelleme hatását sugározza. Oriási vesztesség volt fiatal korban elhunytá.

8. Domokos Lajos, Márton fia; főbíró (1774—1785.) a nehéz időkben legtöbbet tett a város, egyház és iskolai jogai megmentésére és az iskola haladására; éppen a katholizáló korban, mint védő vas oszlop állt; az alkotmányhoz ragaszkodása miatt az udvari párt elmozdította hivatalából. József császár halála után Bihar vármegye választá országgyűlésre követül; ekkor 1790-ben fogadta el a kollegium helyi főgondnoka (curator primarius volt címe) tisztét s vitte azt haláláig felül nem mult buzgalommal.

Mikor a bécsi kormány által 1777. kiadott „Ratio educationis” általánosan kötelező erejű tanterv a prot. egyház és iskola önkormányzati jogát félre dobva, az ország törvényét mellőzve, a tanügy rendezését fejedelmi jognak vette: megindult a ref. egyház részéről a hosszas küzdelem ellene, melyben a vezér szerepet Debrecen vitte. Domokos tolla és esze volt egyik tényező a jogfolytonosság megmentésében (p. o. 1781. és 1788.).

De a merev ellenzékeskedés mellett a haladás barátja lévén, a nevelés és oktatás korszakvonalra emelésére ő adta meg a lendítést s új tantervet (ordo studiorum) dolgoztatott 1782-ben; a tanárokkal vitába bocsátkozott, a Domokos nézete lőn az egyházkerület által helyeselve.

A kollegiumot ő helyezte az egyházkerület főkormányzása alá a debreceni egyház közvetlen felügyelete megtartásával, e nagy változás miatt az ő hatására készült, ez 1792-iki új iskolai törvény, ez a teljes megújulás kezdete.

A tanárok (élén Sinai Miklós) és papok egy része tiltakoztak a világi elem nagy befolyása ellen; ő vívta a legnagyobb egyházjogi csatát a hierarchia és küriarchia közt a budai zsinaton és után; ellenfelét Sinait leverte. Ő maradt lelki vezére a további előmenetelnek. Ő készíté elő a philosophia önálló előadására az új tanszéket s felállította 1798-ban;

ő volt a mai jogakadémia megalapítója s az első jogi tanszék felállításában fő tényező 1800-ban; ő vizsgáltatta át a tantervet ujlag s Magyarország története tanítását két félévén át kötelezővé tétette, ő vitte keresztül, hogy a magyar tannyelv 1797. Május 1-től behozatott a kollegiumi leckék előadásába.

A kollegiumi jogász önképző kör 1898-ban, a magyar tannyelv behozatala száz éves ünnepét meg is tartotta a tanárkar részvételével „Domokos ünnepély” címen, melyen száz éves emléke a kollegium nagy szervezőjének kellőleg méltányoltott.

(Folyt. köv.)

Balogh Ferencs.

Emlékezés Spencer Herbertről.

(Folytatás.)

Spencernek az a meggyőződése, hogy a vallás és a tudomány közös gyökere a dolgok valóságában van és hogy ezért lenni kell egy legfelsőbb igazságnak, amelyben mindketten találkozhatnak. Ezt a legfőbb igazságot kell keresniök s azt teljes őszinteséggel és tartózkodás nélkül előismeriök. Ez a mindent átfogó igazság természetesen sem a vallás egy bizonyos dogmája, sem a tudomány egy bizonyos tantétele nem lehet; hanem a legelvontabb és legáltalánosabb igazság. De melyik az az igazság amely minden vallásban megvan?

A mindenség eredetére nézve a theismus, panteismus és az atheismus más és más hypothesis állítottak fel. Azonban — Spencer szerint — egyik sem érhető meg a szó igaz értelme szerint. Meri e föltevéseknek elemei nem egyesíthetők az öntudatban és csakis úgy tarthatjuk fenn azokat, mint a hogy alképzetekkel teszünk, aminők egy négyszögletes folyadék vagy erkölcsi anyag — vagyis ha nem kíséreljük meg azokat valóságos gondolatokba önteni. De e feltevések, tehetetlenségükben is hirdetnek egy igazságot, azt hogy „a világ magyarázatra szorul.” „Ez amaz elem, amely minden vallási irányzattal közös. Azok a vallások is, amelyek hitformáikban egymásnak a legélesebben ellent mondanak, teljesen egyik abban a hallgatóságos meggyőződésben, hogy a világ létezése mindazzal együtt, amit a világ tartalmaz és ami azt körül veszi, örökké magyarázatra szorul. Spencer azután azt igyekszik kimutatni, hogy a vallás egész fejlődése folytonos közeledés ahoz az állásponthoz, melynek mottója Jacobi ezen mondása lehetne: „Egy megismert Isten nem volna Isten.” A vallások történetében nyomon kísérelhetjük az anthropomorphismust. A vad ember az Istent embernek tekinti, csak hogy rettenetesebbnek, vadabbnak és hatalmasabbnak tartja magánál. A fejlődés minden magasabb fokán elesik az Isten egy egy attribútuma vagy azért, mert méltatlan az Istenhez vagy azért, mert a megmaradottakkal össze nem egyeztethető. Minden lépésnél ismeretlenebbé, az emberi értelem által megfoghatatlanabbá válik az Isten, míg végre a fejlődés legmagasabb fokán a relativ Mysterium, absolut Mysteriummá válik. „Előttünk van tehát a lehető legbizonyosabb alapigazság, amelyben az összes vallások egymással és a philosophiával, amely az ő különös dogmáikat vivja, egyik.” „Ha

a vallásnak és a tudománynak — végzi Spencer az első rész második fejezetét — ki kell békülni, a békülés alapja az a legmélyebb és legnagyobb igazság kell, hogy legyen, miszerint az a hatalom (the Power), amely az Univerumban nyilvánul, egyáltalában kikutathatatlan (utterly inscrutable).“

A III. fejezetben Spencer a *végző tudományos fogalmak*: az idő, tér, anyag, mozgás, erő, az öntudat elemzéséből azt hozza le, hogy úgy az objectiv, mint a subjectiv világ lényege és eredete megmagyarázhatatlan. Ennek oka a tudás természetében rejlik. Hogy minden tudásunk viszonylagos, annak bizonyítására vállalkozik a következő fejezet.

Ha ugyanis a *gondolkodás eredményét* elemezzük, azt találjuk, hogy a természet amaz egyre mélyebb magyarázatai, amelyekből a haladó tudás áll, pusztán különös igazságoknak folytonosan általános igazságokba és általános igazságoknak még általánosabbakba való foglalása. Ez a folyamat azonban nem mehet a végtelenig. Lenni kell tehát egy legáltalánosabb igazságnak, amely meg nem magyarázható, mert más igazságba be nem foglalható. Ha pedig a *gondolkodás folyamatát* elemezzük, akkor azt találjuk, hogy minden gondolat *viszonyt, különbséget és hasonlóságot* tételez fel. A minek pl. ellentéte nincs és nem különböztethető meg valami mástól, azt nem lehet elgondolni. Más oldalról úgy ösmerhető meg valami, ha egy másik, hozzá hasonló dologra vezetjük vissza. Mivel most már a feltétlen, éppen mivel feltétlen, a három viszony egyikében sem képzelhető, háromszorosán megismerhetetlen.

Még világosabban tűnik elénk Spencer alapgondolata a következőkben: „A tudomány embere szilárdan álló igazságokkal foglalkozik és a még ki nem kutatott dolgokat olyanoknak szokta tekinteni, mint a melyeket egykor meg fogtak fejteni, elfelejtve azt, hogy a tudás, bármily terjedelmes is, a kutatási ösztönt soha ki nem elégítheti. *Positiv tudás* a gondolkodás egész körét sohasem töltheti ki. A felfedezések legszélső határán is mindig felemelkedik az a kérdés: mi van ott túl? Nem tudunk olyan mélységes magyarázatot elgondolni, mely kizárná azt a kérdést: mi ennek a magyarázata? Ha a tudományt egy folytonosan növekedő golyónak képzeljük, akkor elmondhatjuk, hogy felszínének minden növekedése csak terjedelmesebb érintkezésbe hozza azzal, ami körülveszi: a nem tudottal. . . .“ A tudomány embere mindenkinél jobban tudja, hogy *lényege szerint semmit sem ismerhetünk meg.*

A fenti gondolatok alapján méltatja és bírálja Spencer a vallás és tudomány eddigi törekvéseit és elkövetett hibáit s keresi a kibékülés útját. A vallásnak ugyanis meg van az az elvitathatatlan érdeme, hogy a fenti igazságot kezdettől fogva felismerte, bár nem teljesen, és védelmébe vette. Azt a tant, hogy minden dolgok egy olyan hatalomnak nyilvánulásai, a mely tudásunkat meghaladja: felállította és terjesztette s megóvta az emberiséget attól, hogy csak a közelfekvőt és viszonylagost keresse; felköltötte a jelenségek mögött levőnek tudatát. De a vallás egyszersmind többé-kevésbé vallástalan is volt, a mennyiben ismételt az állította, hogy arról, ami minden tudást meghalad, biztos tudása van. A tudomány nagy érdeme az, hogy kritikája által ezeket a vallástalan elemeket kiküszöbölni és így a vallást folytonosan előrehaladó tisztulási folyamatra kényszeríteni törekedett. A vallás egyes dogmáinak

kritikája által ismételt bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy a vallásnak amaz állítólagos tudása valóságban nem tudás és ezzel a vallást tarthatatlan külső állomásairól az ő bevezetetlen középponti állomására terelte: ahoz a tanhoz, hogy a világ és az a hatalom, melynek kifolyása vagy nyilvánulása a világ, megfoghatatlan. Azonban a tudomány is állandóan hajlandóságot mutat arra, hogy tudni véljen olyat, a mi a tudás határát meghaladja.

Tartós és tisztos béke — Spencer szerint — akkor lesz, ha a vallás nem lesz vallástalan, a tudomány pedig tudománytalan; ha a vallás belátja, hogy az a Mysterium utolsó és absolut és nem ártja magát a tudomány foglalkozásába, a mely a kikutathatót a természeti és szellemi világban az ezen célra egyedül használható módszerekkel vizsgálja és ha a tudomány teljesen meggyőződik a felől, hogy magyarázatai csak megközelítők és viszonylagosak, hogy csak a „miként?” és „mi?”-re, de sohasem az emberi szív előtt oly végtelenül fontos „mi célból?” és „miért?”-re tud feleletet adni.

A „Végső alapelvek”-nek a „Megismerhetetlen”-ről szóló részéből még csak a záró gondolatokról emlékezzünk meg. Spencer azt a kérdést veti fel, hogy ha meghatározott attributumokkal nem is tudjuk ellátni a „Megismerhetetlen”-t, az Istent, vajjon nem a „gyakorlati ész” követelménye-e, hogy azt személyes lénynek gondoljuk? Spencer felelete az, hogy nem kötelességünk sem az igenlés, sem a tagadás; a mi kötelességünk csak az, hogy alázatosan alá vessük magunkat az ismeret korlátainak. A választás nem a személyiség és a személyiségnél valami alsóbbrendű között van; sokkal inkább lehetséges, hogy van egy olyan létezési forma, a mely éppen olyan magasan áll az értelem és akarat felett, mint ezek állanak a mechanicus mozgás felett. Spencer megengedi, hogy az embert a belső kényszerűség mindig arra fogja indítani, hogy az absolut lény számára bizonyos formákat találjon s ezt nem is találja jogosulatlanak, ha tudatunkban marad az, hogy ezek a formák mindig csak symbolumok, amelyek ahoz, a kit jelölnek, absolute nem hasonlítanak. Ez a folyamat arra fog szolgálni, hogy bennünk a föltétlen és a föltételes közötti megmérhetlen ellentét tudatát ébren tartsa.

*

Spencer alapvető munkájának a „First principles”-nek második nagyobb részében a „megismerhető”-t (The knowable) tárgyalja s synthetikus philosophiájának tulajdonképpeni alapját itt veti meg. Ez tartalmazza azokat a deductiv igazságokat, a melyeknek inductiv bizonyítására szolgál a többi kilenc kötetben a biologia, psychologia, sociologia és ethika.

Legelőször is a philosophia fogalmát nagy műve címének megfelelően fejti ki. A philosophia igazságai ugyanabban a viszonyban állanak a legmagasabb tudományos igazságokhoz, a melyben ezek állanak az alacsonyabb tudományos igazságokhoz. A philosophia végső eredménye annak a folyamatnak, a mely nyers megfigyelések egybefűzésével kezdődik, tágabb és különös esetektől függetlenebb tételek felállításával folytatódik és általános érvényű tételekkel végződik. A legegyszerűbben kifejezve: A legalsóbbrendű ismeret nem egységesített ismeret; a tudomány részben egységesített ismeret; a philosophia

teljesen egységesített ismeret. Ilyen szabatosan senki sem határozta meg a philosophia fogalmát. Wundtnak ismeretes és szintén kiváló meghatározása: „A phil. az az általános tudomány, a melynek az egyes tudományok által közvetített ismereteket ellenmondás nélküli rendszerré kell egyesíteni . . .” — ugyanezt fejezi több szóval (Einleitung in d. Phil. 19. l.)

Spencer philosophiájának alapja a „fejlődés” (törvénye) (evolution), a melynek segítségével azt a kérdést akarja megoldani, hogy a Kosmos, a jelenléte összesége, miként jött létre és mi az. Annak benső természetének mivoltára a spenceri agnosticismus nem tud feleletet adni, tehát az evolutionismus nem Ontologia, hanem Kosmologia, a szó távolabbi értelmében.

A Kosmos keletkezésének kérdése a philosophiával egy idős, s reá vonatkozólag két megoldási kísérlet halad egymás mellett. Az egyik, az emberi alkotás analogiájára, egy felsőbb lénytől származtatja a világot, a mely lényegileg abban az alakban áll előttünk, a mely alakot a Teremtőtől nyert. A másik a növekedés analogiájához tartván magát, azt mondja, hogy a világ természetes uton fejlődött azzá, ami. Eredeti állapota egészen más volt, mint a mai: a két állapot között a másnemű állapotok folytatólagos sora van, a melyek mindenképen előállási feltétele az őt közvetlen megelőzőben van. Spencer philosophiája a második kategóriába tartozik. De különbözik abban a korábbi megoldási kísérlethez, hogy a világ létrejöttét nemcsak általában, mint természetes folyamatot fogja fel, hanem ennek a folyamatnak általános törvényét exact és physikai kifejezésekkel adja vissza, és ezt a törvényt, amelyhez tapasztalati uton jutott, minden tudomány végső feltételéből, az erő meymaradásának elvéből vezeti le.

A gondolatmenet vázlatban a következő:

Minden létezőnek történetében attól a pillanattól fogva, a melyben az észre nem vehető állapotból előlép, addig a pillanatig, a melyben abba visszatér, két ellentétes folyamatot különböztethetünk meg. Előáll t. i. olyképpen, hogy alkotórészei, a melyek előbb szétszóró állapotban voltak, egészen tevődnek össze, a mennyiben az anyag központosul és az egyes részek elveszítik független mozgásukat; elmúlik pedig az által, hogy ismét alkotó részeire bomlik, a mennyiben a mozgás felemésződik és az anyag szétesik. Ez az anyag és a mozgás ujraeloszlásának általános törvénye, a mely ujraeloszlás mindenkor vagy egységesülés (integration) vagy szétkülönülés (disintegration). Ez a két ellentétes folyamat mindig egymás mellett halad és az egyiknek vagy a másiknak tulnyomósága szerint az eredmény: differenzial haladás az egységesüléshez vagy a szétkülönüléshez. Az első eset a fejlődés, a mely mindig anyagnak egységesülése és mozgásnak szétszóródása; a második eset a bomlás, a mely mozgás felemésződése és anyag szétesése.

A fejlődés bár mindig az anyag egységesülése és a mozgás szétszóródása; de ez a folyamat ritkán ilyen egyszerű. Rendesen az anyagnak és mozgásnak másodlagos ujraeloszlása kíséri. Ha csak anyagnak egységesüléséből és mozgásnak szétszóródásából áll, akkor egyszerűnek nevezzük; ha másodlagos ujra eloszlás is járul hozzá, akkor összetettnek. Egyszerű a fejlődés akkor, ha, mint pl. a kristályosodásnál, a központosítás folyamata hirtelen ment végbe; összetett, ha, mint a szerves

lényekben, a központosítás folyamata lassu és a visszatartott mozgás viszonylagosan nagy és mégis a tapadásnak olyan foka áll fenn, hogy a külső erők ráhatása által létrehozott másodlagos változások állandósulhatnak. Miután Spencer egyelőre a fejlődésnek ezt az általános és határozatlan fogalmát állapította meg, azon fáradozik, hogy azt a létezés egész területét átfoglaló inductio útján közelebről meghatározza. Eme meghatározások elseje, a mely minden fejlődés lényeges jellemvonását fejezi, az: *A fejlődés kerésbé összefüggő állapotból összefüggőbb állapotba való átmenetel.* A Laplace-Kant-féle feltevés szerint a naprendszer úgy képződött, hogy roppant ködtömegek szilárd testekké sűrűsödtek. A föld története, a mint kérgének alkotása azt ma előttünk feltárja, olvadt állapothoz vezet vissza bennünket, a melyből a merevült állapotba ment át, a mennyiben a lehülés által mozgását elveszítette. Minden növény úgy nő, hogy olyan elemeket sűrűsít össze magában, a melyek előbb, mint gázok, szétszórt állapotban voltak. Az állat növekedése úgy történik, hogy olyan elemeket összpontosít magában, amelyek előbb az őt körülvevő növényekben és állatokban szétszórtva voltak. A társadalmi élet mindenütt a tovaterjedő egységesülés példáit tárja elénk. A családok törzsekké egységesülnek, azok nemzetekké, a nemzetek lassanként nagyobb szövetségekké. Az egységesülésnek hasonló folyamataival találkozunk az emberi szellem nyilvánulásaiban, művészetben, nyelvben, tudományban stb.

(Folyt. köv.)

Sáfrány Lajos.

A próba énekes-könyvről.*

Önkéntelenül is ezen kérdések jutnak eszembe: a hitbuzgóság emelésére; a hithűség megerősítésére, alkalmas lesz é a megjelent próba énekes-könyv alapján készítendő új énekes-könyv!? A minék megalkotásánál ezen két szempont lehet irányadó:

1. A közönség, köznép szívesen, jó kedvvel fogadja é?! Van-e reá kilátás, hogy a jelen nemzedék által is könnyen elsajátítható lesz?!

2. Mivel nemesak a jelen, hanem a jövő nemzedékeknek is készül; megvan-é a lehetősége annak, hogy a vallástanítás keretében, a négy elemi osztályban a gyermekek betanulhassanak minden dallamot, még azon egyházakban is, a hol elődeink mély bölcsességgel, még kevesebb előrelátással felekezeti iskoláinkat átadták?!

En úgy gondolom, hogy új szöveggel, átalakított, kivetkőztetett és még hozzá részben új dallamokkal megjelenendő új énekes-könyv a jelen nemzedéknek nem lesz szívesen látott vendége.

Majdnem száz különféle dallam a négy elemi osztályban el nem sajátítható, meg nem emészthető, be nem tanítható. És így a jövő nemzedéket tekintve sem érhetünk el kívánt eredményt.

Szerintem mind az öt egyházkerületnek egységes énekes-könyve így volna összeállítandó: az általános ismert, közhasználatban levő templomi

* E nagy fontosságú ügyhöz annál jobb, minél többen szólnak. Mi még több cikket akarunk közleni idevonatkozólag. Szerk.

és temetési énekek közül felvennék 50—60 dallamot legfeljebb. Így az énekes-könyv két részből állana, ugymint templomi és temetési énekekből. Erre az 50—60 dallamra iratnám a különféle alkalmi énekeket. Így a közönség is elsajátíthatná észrevétlenül a halotti énekeket is. Az iskolás gyermekek pedig egy könyv alakjában kapnának kezükbe minden szükséges egyházi éneket. A halotti énekeket kényelem kedvéért ki lehetne adni külön is zsebkiadásban.

A felveendő dallamokat — hogy az egyöntetőség meg legyen — csakis a hivatalos, kötelező dallammenet szerint az elemi iskola négy osztályában betanítatnám, és arra utasítatnám az egyházak előjáróit, hogy minden dallamot és csakis egységes dallammenet szerint használjanak. Így képezhetnénk az egész országban mindenütt egyformán énekelni tudó gyülekezeteket, feltéve, hogy kellő képzettségű énektanítókról előre kellene gondoskodni.

A szöveget azon énekeknél, melyeknek most van elegendő használható verse, meghagynám; hosszabb énekeknél öt, rövid énekeknél 8—10 vers elég volna. A mely dallamra, vagy alkalomra nem volna elegendő énekvers, ott találnám helyénvalónak a kiegészítést; pl. a virágvasárnapi énekek közt, ha már három van felvéve a fennálló éneken kívül, legalább elegendő számú verssel látnám el mind-egyiket; de meg lehetne egygyel az énekek számát szaporítani is, mert mostani énekes-könyvünkben is nagyon kevés a virágvasárnapi ének és annak egyike csak részben használható.

A mostani énekes-könyvből kihagyandó dallamokat az új énekes-könyv végén esetleg egy verssel az utókornak fenn lehetne hagyni.

Új melódiák gyűjtésére pedig egy állandó bizottság volna felhatalmazva, és az időnként az értekes dallamokat kiadatná terjesztés végett, egyházi énekkarok részére. Hogy majd, midőn a most megjelenendő új énekes-könyvet már egy nemzedék tudni fogja tökéletesen, azon, mint alapon, az éneklés tovább fejlesztessek; akkor már aztán lehet a dallamokat szaporítani ujakkal is.

Részletes bírálatába a próba énekes-könyvnek nem bocsátkozom e lap szűk keretén belül, de nem is volna annak a kivitelben — így röviden leírva — semmi gyakorlati haszna. De, mint két évvel ezelőtt e lapban egyszer már említettem, ezen célra egy országos kántororgonista értekezlet igen helyénvaló volna és bizonyosan elébb vitte volna, vagy vinné e jobb sorsra érdemes és régen huzódó énekgyűjct.

Isteniszteletünknek egyik főalkotó és a közönség által legkedveltebb része a gyülekezet együttes éneklése. Ha a mai nemzedéknek egy új szöveggel és idegen dallamokkal készült énekes-könyvet adunk, elérjük vele azt, hogy elszokik a templomba járástól, ha kedve szerint ki nem énekelheti magát. Példa erre a két vagy három napos ünnep és a rendes isteniszteletek; ugyanis az éneklést még akkor sem unja meg. Nem is hallottam még soha, hogy orgonistát vagy kántort a közönség a sok éneklésért hibáztatott volna, de az ellenkezőért igen.

Idegen lévén az énekes-könyv a nép kezében, bizony az otthon sem fogja oly szívesen és gyakran elővenni, mint addig tette.

Nagyobb városokban, a hol az egyház hiveinek jó részét iparos, napszámos és hegyen lakók teszik,

a megélhetés gondjai még vasárnap sem engedik templomba rendesen. Így ami az új énekes-könyvben lenne, az új maradna reá nézve egész életén keresztül, mert, ha néha vasárnapokon vagy nagy ünnepeken eljön a templomba, akkor énekelni óhajt, nem pedig új szöveget és dallamot tanulni.

Egyházi és világi irányadó férfiakkal; valamint gyülekezetek több tagjával beszéltem az új énekes-könyv felől, de határozottan mondhatom, hogy helyesléssel nem találkoztam sehol, csak kifogásokkal.

Köztudomásu, hogy a nagyérdemű énekügyi bizottság minden tagját önzetlen, teljes odaadás vezérelte az énekes-könyv megalkotásánál, de tekintetbe véve a mai viszonyokat, én szerintem azoknak a véleménye a helyes, a kik még várakozó álláspontra helyezkedtek. Mert egy ilyen próba énekes-könyv alapján készült énekes-könyv inkább a felekezeten kívüli ségnek, vagy, — a mi még rosszabb: — a sem Istent, sem embert nem ismerő vad socialismus karjaiba kergetné hiveinket. A mi pedig nem kitűzött célja senkinek sem.

Meg vagyok róla győződve, hogy még e tárgyban nem hangzott el az utolsó szó; a mi egyházi életünk erősítésére okvetlenül kívánatos is.

Nagyvárad, 1904. február hó.

Juhász Károly
ev. ref. orgonista.

KÖZÉLETÜNK.

Biró Lajos magán-beszélgéseiből.

Lapunk más helyén számolunk be arról az élvezetes és tanuságos szabadelőadásról, melyet *Biró Lajos* Debrecenben az itt berendezendő bölesészeti fakultás javára f. hó 21-ikén tartott. E helyen azonban nem erről az előadásról, hanem egy és más olyan dologról akarunk megemlékezni, melyeket *Biró* e lap felelős szerkesztőjének kedélyes pourparléban elmesélt. Azt hiszszük: ezekben a minden rendszer nélkül összeállított pillanatnyi felvételekben is sok lesz, a mi méltó a megfigyelésre s néminemű tanulságot nyújt.

* * *

Biró Lajos legtovább és legállandóbban a *Bilibi* szigeten tartózkodott. E sziget neve a vörös vasfáról van; t. i. a benszülött pápuák nyelvén a vörös vasfa neve = bili. Mikor megérkezett Ujguinea-ba, Friedrich Wilhelms-hafen-ben kötött ki. Itt közvetlen a kikötő mellett laknak a német kolónia tagjai, — összesen mintegy 18-an. Előlegesen megtett diplomáciai konventió folytán vártak rá a németek, de mikor a telep vezetőjével találkozott, az *Birót* ezen szavakkal fogadta: „Most hely a számára nincs; de legyen nyugolt; majd meghal valaki s annak a helyét elfoglalhatja!” Három hét alatt meg is haltak ketten!

* * *

Mikor a benszülöttekkel először akart találkozni, ezek félénken futottak visszafelé s távolról csoportokba gyűlve várták, hogy mi lesz most? Ekkor *Biró* fegyverét a válláról lekasztva, azt egy fatörzshöz

támasztotta, s úgy közeledett a benszülöttek felé esendesen. Ezek lassan-lassan nekibátorodtak; bevárták; körülfozták; ruháját, kezét, arcát megtapogatták. Mikor aztán így megvolt a bizalom, *Biró* hívta őket magával arra felé, a hol a fegyverét megtámasztotta Egy-kettő vállalkozott. Odaérve, *Biró* üres fegyverét az egyik benszülött vállára akasztotta, a ki aztán nagy büszkén lépdelt azzal még mindig szepgő atyjafiai felé. Atalában *Biró* a fegyver-töltényeket mindig magánál tartotta, még akkor is, mikor később már maláji szolgálói is voltak s valami expeditióra ezekkel együtt rándult ki. Ezeket kivétel nélkül mindig üres fegyverekkel látta el, mert, mint mondja, csakis így lehetett biztos a felől, hogy ezek a maláji szolgálók (a kik a pápuáknál magasabb miveltséggel bírnak!) vigyázatlanságból, megrettenésből, vagy félreértésből semmi nagyobb veszedelmet elő nem idéznek. *Biró* mindig maga rendelkezett a lövések felett.

* * *

Még 1895-ben *Ehlers* vezetése alatt egy német expeditió kötött volt ki Ujguinea partjain azzal a céllal, hogy a nagy szigeteket átkutassa. *Biró* éppen Ceylonba érkeztek értesült, hogy ez az expeditió elveszett, illetve tagjai a vízbe fultak. Később kisélt, hogy 2 Salamon-szigeti benszülött ölte meg őket. Ekkor a német kolónia parancsnoka *von Hagen* elfogatta a 2 deliquenst s bezáratta őket. De ezek egy hajnalra kiszöktek s egyenesen egy kínai halásztelepre rontva a kínaiakat legyilkolták s egy löfegyvert vittek el 7-8 patronnal. Már most a dolgot ennyibe hagyni nem lehetett; a fegyelem s a tekintély követelte, hogy a két gyilkost okvetlenül kézre kell keríteni. Hosszas puhatolódás után megtudták, hogy egyik szomszédos szigeten rejtőzködnek. *Von Hagen* bosszu-hadjáratra indult esolnakokon vagy 200 maláji szolgálóval és az európaiakkal. *Biró* is velök ment; mint mondja, nem azért, hogy ő is öldököljön, hanem hogy ilyet is lásson. De a legközelebbi szigetről visszaküldték, mert a megállapított hadi tervet nem helyeselte. *Hagen* ugyanis nappal akart a 2 deliquens benszülöttet rejtegető szigeten kikötni s ezzel ellentétben *Biró* azt ajánlotta, hogy éjjel közeleltsék meg a partot, mert ha nappal mennek, a partról a benszülöttek őket már elindulásukkor azonnal észreveszik. *Denique Biró* visszajött s *Hagent* agyonlőtték. Csakugyan úgy lett, a mint *Biró* megjósolta. A sziget lakói előre észrevették őket s az egyik deliquens a sűrű erdőben, a hol csak egyenként lehetett előre hatolni, lesbe állott a kínaitól elvett fegyverrel s megvárta míg 9 maláji elment előtte; aztán a 10 ik volt *Hagen* s egyetlen lövéssel leterítette. A golyó éppen a szívében ment keresztül. Jellemző, hogy a benszülött egy kidőlt fa mellett húzódott meg s annyira elkészült a lövéshez, hogy a fába a puskaeső számára mélyedést is vágott. Akkor aztán elmenekült. *Hagent* holtan hozták vissza. Sirja ma is látható a *Biró* által lefénképezett fridrich wilhelms-hafeni temetőben. Később a gyilkos mégis kézre került; nagy jutalmat tűzött a kolónia a fejére s minthogy mindig fegyvert hordozott, ráismerték a benszülöttek; s a jutalom őket elszédítette. Nyiltan azonban nem merték megtámadni, mert féltek a puskaótól. Mit tettek tehát? Meglesték, mikor egy nagy zápor után egy megáradt folyón át akart gázolni s mikor nyakig a vízben volt, — agyonverték.

Egyébiránt volt a benszülötteknek más okuk is a bosszúra. Ott az európaiaknak a főszempont, hogy a tekintélyt mindenáron fentartsák. Ezért szigorúaknak kell lenniök; különben csakhamar baj lenne. Sokszor aztán a tekintély és hatalom biztosítására a véletlen is közbejárt. Így történt a *Hagen* agyonlövése után is. Mint *Biró* mondja, sokszor hadihajót másfélesztendeig sem láttak. S ime *Hagen* holttestét hazahozták délelőtt 11 órakor s . . . délután 2 órakor kiköt a szigeten egy nagy német cirkáló! Pár órával később ugyanazon a napon egy francia hadihajó! A német cirkáló kommandánsa értesülvén *Hagen* meggyilkolásáról, azonnal felszedette horgonyát; megközelítette a szigetet, hol *Hagent* agyonlőtték s pár órán át ágyúztatta azt. Természetesen a benszülöttekben ez a manőver kárt nem tett, mert azok az istenadták az első ágyúlövésre mind a sziget belsejébe menekültek és elbújtak; de az erkölcsi hatás megvolt; annyivalinkább, mert a kartácsok a sűrű erdők fáit össze-vissza tördelték. Másnap már kérdezték *Biró*-tól ijedezve az ő benszülöttjei, hogy „hát olyan hamar hirt adatok a fehéreknek, hogy jöjjenek!” „No természetesen, — mondá *Biró*, — hiszen sokszor mondtam, hogy a fehérek „*Anuto*“-jának (= Isten!) a fia a Krisztus mindent tud, mindent lát, s egyszerre segítségünkre küldi testvéreinket.” A *Hagen* gyilkosára tehát azért is bosszusak voltak a sziget lakói, mert a nagy hadihajó rombolását ő hozta rájuk.

* * *

Egyszer azt kérdezték *Biró*-tól: „Nem félsz, hogy megölünk?” „Nem! felelte *Biró*. Hiszen az én fehér testvéreimnek csak is ez volna a jó. Mert látsátok, a mi „*Anuto*“-nk (= Isten) fia a Krisztus mindjárt megvinné nekik a hirt, hogy megöltetek s azok csakhamar itt teremnének azokkal a mennydörgő nagy hajókkal s elvonnék tőletek ezt a földet; titeket meg egytől-egyig mind leöldösnének!” Ez a *Huongolf* vidékén történt a nagy magyar utazóval.

* * *

A mint segít sokszor a véletlen az európaiakon, másszor meg éppen úgy idézi fel az ilyen véletlen a veszedelmet. *Biró* arra is hozott fel példát. Sok időn át igen jó barátságban volt az erima-támolok főnökével, — *Barkó*-val. De egyszer *Barkó* meghalt. Hát mi azt mondanók erre, hogy emberi dolog! De nem úgy ám a benszülöttek! Szentül meg voltak győződve, hogy az ő főnökök azért halt meg, mert *Biróval* jó barátságban volt! Szerencséje volt *Birónak*, hogy hamarosan tudomására jutott a benszülöttek balhiedelme, mert ha sokáig ott marad, okvetlenül elpusztítják, csak azért, hogy ettől a halálhozó veszedelmes fehér embertől megszabaduljanak. *Biró* aztán ezekkel nem is érintkezett soha többé.

* * *

Az irás tudománya iránt roppant nagy respektussal vannak! Sehogy sem tudják megérteni, hogy akárhány ember olvas ugyanarról a papirosról, mindenik szóról-szóra ugyanazt olvassa arról le. Némi humorral azt szokták erre mondani, hogy a fehér ember a papirosban tartja az eszét. Sokszor megtörtént, hogy *Biróval* leiratták az egész falu lakosságának a nevét. Aztán vártak 5–6 hétig. Akkor aztán felszólították, hogy no olvassa fel nekik a papi-

rosról, hogy 5–6 hét előtt micsoda neveket diktáltak fel? Es mikor *Biró* felolvasta, — ez nekik kimondhatatlanul tetszett. Nevettek, mulattak rajta s néhány hét múlva akárhányszor megismételtették vele.

* * *

Biró az 1896-ik évben *Szeleo* szigetén lakott. E sziget lakosai nagyon babonások. Azt hitték és állították *Biróról*, hogy *Biró* a nagy „*Meriangien*“ (= varázsló.) Komolyan tudakozódtak a szolgálói, hogy igaz-é, hogy a gazdaja repül? Hogy a madarakat oda csalja a fegyvere elé? Hogy a halakat keze intésével behajtja a halászok hálóiba? Igaz-é, hogy ha valakire megharagszik az menten beteggé lesz; ellenben ha a betegre ránevet, az meggyógyul? S ennek a babonás hitnek igen egyszerű a magyarázata. Ugyanis *Biró* szolgálói sokszor dűnamit patronokkal halásztak. S minthogy a partról a kristálytisza vízben jobban meg lehetett látni a halat, *Biró* maga nem ült be a csolnakba, hanem a partra állva, kézmozdulatokkal mutatta legényeinek, hogy merre evezzenek és hol vessék ki és süssék el a dűnamit patronát? Mikor aztán a patron elrobbanása után a víznyomástól a sok töménytelen hal elbódulva a felszínre jött: azt gondolták, hogy akkor hajtotta össze a partról a halakat, midőn kezével integetett. A csoda-doktor hírébe meg úgy jutott, hogy egyszer egy benszülött suhancot látott a földön feküdni. Kérdezte, hogy mi baja? Beteg volt. A tünetekből észrevette, hogy a legény sokat evett s elrontotta a gyomrát. „No, — mondá neki, — ne félj semmitől; reggel ne egyél, hanem kelj fel; vedd a dárdádat; menj ki vadászni s nem lesz semmi bajod” s e közben barátságosan megveregette a vállát. A suhanc megfogadta a szavát s meggyógyult. Készen volt a csoda-doktor renomé!

(Folytatjuk.)

Egyetem,

Levél Nagyt. Eröss Lajos Szerkesztő Urhoz.

Kedves barátom! A debreceni ev. ref. főiskola meleg szeretettel ölel ugyan minden tanulótl keblére: de mégis a lelkészek, tanárok s tanítók fiaie az első meleg ölelés. Így fog az lenni a debreceni protestáns egyetemen is. Azt hiszem, hogy ennek tudata s édes gondolata, manapság, mikor a debreceni prot. egyetem felállításáról van szó, a milyen hálára, éppen olyan áldozatkésztségre lelkesíti kétségtelenül a tiszántuli egyházkerület ev. ref. lelkészeit, tanárait, tanítóit. Ez áldozatkésztség előtt nem volnál-e azért hajlandó utat nyitni egy olyan féle javaslat, mely szerint a tiszántuli egyházkerület ev. ref. lelkészei, tanárai, tanítói egy 50 ezer koronás alapítvánnyal járulnának az egyetem felállításához. Számításom szerint ez az alapítvány összejönne, ha 3 évig évenként a lelkészek s tanárok 16—17, a tanítók 8—9 koronát fizetnének. És hogy ez az alapítvány minden 30 év körül 50 ezer koronával növekedjék, a rendes évi kamat felhasználása mellett is: nem volnál-e hajlandó mozgalmat indítani a végett, hogy az egyházak és iskola-fentartó hatóságok vegyék be a lelkészi, tanári, tanítói díjlevelekbe a következő pontot:

Elvალasztandó (lelkész, tanár vagy tanító) a tiszántuli egyházkerület lelkészei, tanárai s tanítói

által tett egyetemi alapítványhoz, 3 év alatt törlesztendő, 50, illetve 25 koronával járulni köteles.

Ez a folyton növekedő alapítvány az egyetemnek nemcsak létrejvetelét, de megszilárdulását s széles alapon való kifejlődését is előmozdítaná.

Ki szívené meg közöttünk azt a néhány korona alapítványt? Ki sajnálná oly nagy eredményért, ha még nem is térülne vissza reánk gazdagon gyermekeink neveltetésénél? Ilyen fukart köztünk képzelné se tudok. Bizalommal tekintve reád — vagyok

Iriny, 1904. Febr. 20.

tisztelő barátod

Veress Imre,
ev. ref. lelkész.

Evangyéliumi felolvasó-estély.

Karcagon a „Kis Tükör Olvasók Evangyéliumi Egyesülete” 1904. január 10-én a „Polgári Kör” nagy termében egy fényesen sikerült evangyéliumi felolvasó estélyt rendezett.

1. Megnyitó beszédet mondott *Czina János* ev. ref. egyháztanácsstag, az egyesület elnöke.

2. „Jövel Szent Lélek Úr Isten!” . . . kezdetű dicséret-verset (az ev. ref. énekeskönyv 37. dicséretének 1. versét) énekelte az egész közönség.

3. Imádkozott *Nádasdy József*, az egyesület titkára.

4. „Ki tiltja meg nekünk” . . . kezdetű hatalmas költeményét felolvasó szavalással előadta *Kádár Imre* városi számvevő (volt ev. ref. tanító) a „Lelki Vigasz” és „Siralmas Ház” énekes könyvek szerzője.

5. „Adolf és Juczi” címen *Dr. Kecskeméthy István* kolozsvári ev. ref. theol. akad. tanár, lapszerkesztő, tiszteletbeli elnök tollából — elbeszélést olvasott fel *Bezédli Kis Sándor* közigazgatási hivatalnok.

6. „Téli kép” címen, a kedves emlékezetű *Szabó Géza*, volt ócsai ev. ref. lelkipásztor hátrahagyott műveiből elbeszélő költeményt adott elő *Nádasdy Róza*.

7. *Kádár Géza* zilahi ev. ref. h. lelkipásztor angolból fordított két kis történetét, „Ehség az egyházban” s „Az éhező és megelégitett lélek” címen felolvasta *Kádár Elek* okleveles jegyző s rendőrkapitánysági hivatalnok.

8. „Te szentségnek új világa!” . . . kezdetű dicséret verset (az ev. ref. énekes könyv 37. dicséretének 2. versét) énekelte az egész közönség.

9. *Koppermann Gyula* hosszupályi-i ev. ref. h. lelkipásztor angolból fordított elbeszélését „A Szent Biblia” címen felolvasta *Koppermann Róza*.

10. . . . *Kádár Imrénétől* „elvonult egy vihar” „Hit.” „Jézusom.” címen költeményeket olvasott fel az egyesületi jegyző; (a szerző kis fia súlyos betegsége miatt személyesen nem jelenhetett meg.)

11. „Építés” címen evangyéliumi szabadelőadást tartott, *Nehém. 2: 17—20.* véve irányadóul *Nádasdy József*.

12. *Jámborné Székely Lilla* író nő „Riadó” című költeményét előadta *Puskás Zsuzsánna*.

13. „Oh mi édes vigasztalónk!” . . . kezdetű dicséret verset (az ev. ref. énekes könyv 37. dicséretének 3. versét) énekelte az egész közönség.

14. Imádkozott *Kádár Imre*, az egyesület választmányi tagja.

15. Záró beszédet mondott az egyesület ügyvezető elnöke.

Változatos és gazdag volt a műsor. Az érdeklődők részéről, felekezeti különbség nélkül! sokan voltak jelen. (Négyszáznál többen.)

A jelen voltak egy kedves estély lélekemelő hatása alatt egyesületi célokra jó kedvvel adakoztak! (Begyűlt 13 korona 55 fillér.)

Adja Isten, legyen ez estélynek s általában minden ilyen irányu tevékenységnek méltó eredménye! . . .

Evangyéliom szerint reformált egyházunknak nagy szüksége van ma a társadalmi úton való helyes irányu evangyéliomi buzgólkodásra!

Ev. Ref.

IRODALOM.

Előfizetési felhívás a „Nagykörösi Athenas” című munkára. Régóta figyelemmel kísértem és érdeklődéssel vártam: vállalkozik-e valaki azon nem jelentőség nélküli munkára, hogy Nagykörös város szellemi életének tényezőit együttesen megírja, felmutassa?

Az ev. ref. főgimnázium történetének megírása alkalmával annyiban igyekeztem rég áptolt eszmémet megvalósítani, amennyiben a tanárok életét és munkáit rövid keretben, — több régi író emlékét az elrejtett törmelékkövek közzül hozva napfényre, — megírtam. Ezek, tagadhatatlanul egyik jelentős alkotórészét képezik azon írói elemnek, mely városunk értelmi s erkölcsi értékét képezi és emeli; azonban teljes egészében még sem alkotják meg azt a képet, mely hivatva van arra, hogy a város összes íróit és szellemtermékeit egy nézőpontban láthatóvá tegye. A főgimnázium történetében felsorolt tanárirókon kívül még számosan követelnek maguknak helyet Nagykörös írói körében. És méltó joggal. Az ott közltek mellett szép számmal szerepelnek kisebb nagyobb terjedelmű munkával és sikerrel az irodalom és művészet mezején városunk más jelei is.

A főgimn. történettanári rovatának kidolgozásánál többször találkoztam az iskola közvetlen körén kívül álló jeleseinkkel. Ezeket akkor, bár célzott munkaprogramomtól távolabb estek, részben meg is jegyeztem. Azonban csak akkor határozhattam el magamat arra, hogy előző tanulmányaimat, kutatásaimat s gyűjtött adataimat felhasználva vállalkozom tárgyam önálló kidolgozására, midőn tanári és igazgatói pályámtól megválva nyugalomba léptem. Örömmel és fáradságot nem ismerő készséggel igyekeztem rég áptolt óhajomat, — ha már más nem vállalkozott — megvalósítani. Ez alkalommal a tanárirókra vonatkozó adatokat is nagyobbbrészt újra átdolgoztam és kipótoltam.

Nagykörös városa a nemzeti irodalomnak történelmünk több korszakában volt méltó tényezője s volt idő: az abszolutizmus korában, mikor főgimnáziuma a „Kis Athenae” országosan ismert nevével joggal dicsekedhetett. A magyar közművelődésnek pedig századokon át egyik hordozója s meleg tüzhelye!

Ezen írók életét és munkáit óhajtom én most, a rendelkezésemre álló adatok alapján összeállítva közrebocsátani. De mielőtt ezt tenném, tájékoztatást kívánok nyerni arra nézve, hogy kik és hányan

vannak érdeklődők, akik művemet érdemesnek tartják a megszerzésre? S míg a t. megrendelők kellő számát határozottan nem tudom, a kiadást sem eszközlöm s e szerint az előfizetési díjat sem fogadom el.

A megrendelést *folyó évi február 20-ig* kérem tudatni. A könyv megjelenéséről, vagy elmaradásáról a helybeli lapokban s a „Prot. egyházi és iskolai lap”-ban értesítem t. megrendelőimet.

A mű terjedelme, mely 135 nagykorúsi író- és művész életrajzát öleli fel, 9—10 iv, 8-ad rét alaku finom papíron nyomva, előfizetési ára 2 korona. A kézbesítés a rendelő kívánsága szerint utánvétellel vagy az ár előzetes megküldése után történik. Nagykorús, 1904. január 2. *Adám Gerzson.*

Felhívás. Tisztelettel felkérem mindazokat, a kik f. évi március hó 15-ik napjára „Vészkiáltások” címen kiadandó művemre előfizetni kívánnak, hogy legkésőbb a jövő március hó 4-ik napjáig szíveskedjenek az előfizetési összeget (a könyv ára füzve 2 kor. diszkötésben 4 kor.) esetleg utánvétel mellett leendő b. megrendelésüket hozzám juttatni.

Ugyszintén felkérem azon jóindulatu pártfogóimat is, a kik művemre előfizetők gyűjtésén buzgólkodnak: — legyenek szívesek a náluk levő gyűjtőleveket és előfizetési összegeket legkésőbb március hó 2-ig hozzám juttatni, hogy a kinyomandó példányok száma és hova küldése iránt tájékozva lehessenek s a kellő intézkedéseket megtehessem. *Dr. Király Péter* Debrecen, (Piac-u. 46. sz.)

GYÁSZROVAT.

JANKA GYULA.
1845—1904.

A beregi egyházmegye lelkészi kara egymásután veszíti el legkiválóbb tagjait, a kik egyszerű igénytelenséggel, feltűnést soha nem keresve, de igazi hivatással díszeltek a lelkészi testületnek. Az egyszerű, igénytelen férfiú, — ki azonban egyike volt mind tudományos készütség, mind szilárd jellemre nézve az egyházmegye legkitűnőbbjeinek: Janka Gyula barkaszói lelkész, hivatalos munkálkodása (az évi egyházlátogatás) közben dőlt ki az élők sorából folyó hó 5-ik napján. Temetése e hó 7-én ment végbe s azon majdnem fele része megjelent az egyházmegye lelkészi karának, — de ha a járhatatlan út és kellemetlen idő akadályul nem szolgált, alig maradt volna el valaki a hivatal-társak között, a kik előtt köztiszteletben és becsülésben állott.

A megboldogult kitűnően végzett iskolai pályája után 1866-ik évben jutott Barkaszóra, mint segédlelkész, s ebben az előkelő, népies gyülekezetben munkálkodott azóta állandóan, közszeretet és tisztelet által környezetetve. 1876-ik év óta előbb mint aljegyző, majd mint tanácsbíró, számvéviszéki elnök, iskolai kör látogató és egyházmegyei bírósági tag munkálkodott az egyházmegye kormányzásában s mindenütt páratlan szerénység, erkölcsi tisztaság,

alapos tudomány és valódi jellemes magaviselete által tette magát a gyülekezetek és lelkésztársak szeretetére méltóvá

Aldott legyen emlékezete annak, ki oly hű vala mindenekben, a melyek reá bizattak!

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Konventi gyűlés.** Az ev. ref. egyetemes konvent folyó évi rendes gyűlését főtiszteletű Kun Bertalan püspök és nagyméltóságú báró Bánffy Dezső egyházkerületi főgondnok urak, mint az egyetemes konvent elnökei, **május hó 10 (tizedikének) d. e. 10 órájára** szándékoznak egybehívni Budapestre a Lónyai-utcai ref. főgymnasium disztermébe. Ez a konvent az akkorára északamerikai utjából visszatérendő gróf Dégenfeld József tiszántuli egyházkerületi főgondnok jelentése alapján behatólag foglalkozni fog az északamerikai magyar reformátusok egyházi ügyeivel.

— **Egy kis escatalogia.** (Ajánlva Szügyi Dániel és Kreman Sámuel uraknak.) Bizony régen tanultam, talán önök még nem is éltek akkor, — az escatalogiát; de már akkor benne volt abban, nem mint *uj*, a Szentírástól eltérő tudomány, hogy a feltámadandó test dicsőséges lelki s mennyei lényen, mert: „Elvettetik rothadandó test, feltámasztatik rothadatlan. Elvettetik gyalázatos test, feltámasztatik dicsőséges: elvettetik erőtelen test, feltámasztatik hatalmas. Elvettetik lelkes test, feltámasztatik lelki test.” (I. Kor. XV. r. 42—44. v.) Ismét: „Az eledelek a hasnak rendeltettek, és a has az eledelnek. Az Isten pedig mindezt, mind amazokat eltörli.” (I. Kor. VI. r. 13. v.) Vajjon e sokkal dicsőségesebb testről nem mondhatja-e a költő, hogy ez *uj*; vajjon ellenkezik-e ez a Szentírással? ... „Szent Pál apostolnak írása, Lelkeinknek vigasztalása. A halál ellen biztatása. Ekképpen vagy on ő mondása: A külső ember ha megromol, a belső ember el nem bomol. Nyavajájában el nem romol, de naponként jobban *megújul*.” (Halotti énekes 31 r. 1—2. v.) Így énekeltük ezt 83 esztendővel ezelőtt! — „Uj Eget pedig és uj földet várunk az ő ígérete szerint, melyekben lakozik az igazság!” (II. Péter III. r. 13. v.) *K. a.*

— **Biró Lajos felolvasása a debreceni egyetem javára.** A mire rég vágytunk s a mire ígéretet birtunk, teljesedésbe ment. A debreceni ös kollégium egykori theologusa, mai dicsekedése s az ország, sőt az egész civilizált világ hírneves tudósa eljött hozzánk s szerzett nekünk és Debrecen művelt közönségének egy olyan estvét, mely, minden egyébtől eltekintve, ebben a városban sokáig feledhetetlen lesz. *Biró Lajos* folyó hó 20-án feltizenkét óraker délelőtt érkezett Debrecenbe. Fogadására kivonult a rendező bizottság, az egyetemi nagy bizottság, és a Csokonai-kör számos előkelő

tagja s az akadémiai ifjuság egész nagy sokasága. A várost a kultur tanácsnok: *Oláh Károly* képviselte. Mikor a vonat berobogott s a nagy tudós leszállott, — a főiskola nevében az ideai rector *Dr. Erdős József* üdvözölte őt; mire *Biró* igen melegen válaszolt, kijelentvén a többek között, hogy ő az „övéi“ közzé jött. A vasutól a rendelkezésére bocsátott városi fogaton egyenesen lapunk felelős szerkesztőjének a lakására hajtatott, hol egész itt léte ideje alatt kedvesen látott vendég volt. Még azon a napon látogatást tett *Főtiszt. s Mélt Kiss Áron* püspök úrnál. Másnap 21-én *Komlóssy Arthurnál* a Csokonai-kör alelnökénél ebédelt lapunk felelős szerkesztője társaságában, de különben egészen szűk családi körben. Ugyanezen a napon d. u. 5 órakor kezdődött és folyt le a Bika disztermében nagyszabásu szabad előadása, Ujguinea etnografiai és másnemű viszonyairól. A szép és tágas terem zsufoolásig megtelt a legválogatottabb közönséggel; úgy hogy saját szavai szerint: még ilyen nagy és diszes közönség előtt hazajövele óta sehol nem beszélt. Előadása 2 teljes óráig tartott s bár ez alatt a hőség a nagy teremben szinte tűrhetetlenné vált, nem volt ott senki a ki csupa szem és fül ne lett volna. Mert igazán szükség volt nemcsak a fülre, hanem a szemre is; a mennyiben t. i. *Biró* természetben mutatott be minden tárgyat és eszközt, a miről csak szólni kívánt! Ezek a tárgyak 3 nagy asztalra voltak felrakva s roppant érdeklődést keltettek nők és férfiak előtt egyaránt. *Biró* különben az előadásban is valóságos mester s annyira sikerült neki hallgatóit a természet egyszerű gyermekei közzé visszavarázsolni, hogy igen találólag jegyezte meg egy helybeli hirlapíró, hogy „ma többen vannak Debrecenben, a kik Ujguineát jobban ismerik, mint a Hortobágyot!“ A *Biró Lajos* szelid, jóságos s az átélt szenvedések nyomait magán viselő tiszteletreméltó arca és egyéni kedves modora mindenkit lebilincselt. Nagyon értékes volna, ha előadását egész terjedelmében közölhetnénk; talán valamikor meg is lesz ez; de ezuttal technikai okok miatt nem tehetjük. Az előadás után vacsora volt a tudós tiszteletére a Bika nagy éttermében, mely szintén egészen megtelt a legválogatottabb közönséggel, még pedig nőkkel és férfiakkal egyvelgest. Azt felesleges is említeni, hogy itt csak őt ünnepeltük. Másnap — hétfőn *Szigmeth Károly* vasuti üzletvezető-helyetteshez volt ebédre hívva s délután egy pár magán látogatást tett. Debrecen kedden délelőtt a 9 órás gyorsvonattal hagyta el. Tisztelői közül a bucsura többen megjelentek a vasuti peronon. A viszont látásra!

— A „Magyar Szó“ febr. 19-ik számának „Protestáns ügyek“ rovatához. Előre bocsátom, hogy egyházi lapban politikai lappal vitába bocsátkozni igen háládatlan dolog; mert a sajtó-cenzura által le lévén kötve a kéz, a szabadkezü politikai vitázók könnyen elpáholhatják az embert. A „Magyar Szó“-nak múlt évi októberi pálfordulásához megírtam én a kommentárt annak idején s egy fővárosi lapnak megküldtem; a szerkesztő sajátkezü levélben végtelenül helyeselte minden szavamat, de a cikket nem adta ki; olyan formát mondva vigasztul, hogy az egyik holló a másik holló szemét nem vághatja ki. Így tehát egyházi lapba vagyok utalva s arra kényszerítve, hogy kötött kézzel harcoljak. Nagyokat lépek, hogy unalmas ne legyek. Tehát abban a rovatban, melyben a cikkeket megjelenésre a „bókok“ (a lap vagy szerkesztő iránt) és nem a belső tartalom qualificálják — febr. 19-én *Óry Tamás* kollegám egy általam a Debr. Prot. Lapban felvetett eszmét, mint olyan halva született félélt lesajnál s az eszme fölvetésére jött hallgatásból a „Magyar Szó“ általános presztizsét olvasta ki. Azt persze a kollega ur nem hallotta, hogy egy igazi prot. politikai lap létesítése érdekében azóta volt már egy anket meglehetősen tekintélyes papi és világi résztvevőkkel, a hol egy prot. politikai lap felállításának szükségét egyhangulag fogadtuk el és pedig egyedül a Magyar Szó megbízhatatlanságával indokoltan, és van is már, a ki buzgó áldozatkészséggel magára vállalja az anyagi kockázatot. Sajnálom, hogy *Óry* kollegát elfeledtük meghívni; módja lett volna a „Magyar Szó“ kulisszái mögé egy kicsit betekinteni; s úgy lehet, akkor nem hymnuszt irt volna a bókok rovatában. *Pályi Ede* dr. urnak pedig azt ízenem, hogy ha csak én és *Zoványi J.* kifogásoltuk az álláspontját, annak oka nem annyira az általános helyeslésben, mint abban határozódik, hogy mások még a kifogásolásra se tartották érdemesnek. Hogy nekem ajánlja átvételre a „Magyar Szót“, ez éppen olyan, mint mikor annak, a ki fehér ruhát akar, fekete kelmét kínálgatnak. A M. Sz. ma már nem csak „nomen“, hanem „omen“: az ominozitást pedig nem szeretem. Azért csak tessék érvelni azok számára, a kiket „legjobban szolgál“; hiszen ez kötelessége is. *Dr. Baltazár Dezső.*

— Kik irták alá a felebbezést a református nőegylet ellen? Jeleztük volt, hogy mikor a „Nőegylet“ címét „Református nőegylet“-re változtatta, néhányan felebbezést jelentettek be. Most alkalmunk van a felebbezést aláírók hiteles névsorát itt közölni. Kommentárt nem fűzünk hozzá természetesen; csak annyit jelzünk, hogy az aláíró uri nők közül 18 r. katolikus; 1 kitért; 7 pedig izraelita. A névsor ez: *Gáll Józsefné, Váradí Szabó Jánosné, Jabloncay Kálmánné, Szikszay Gyuláné, Gondy Károlyné, Kubai Alajosné, Gaszner Károlyné, Cabán Dánielné, Szögyén Jánosné, Bulszter Agostonné, Stieber Jánosné, Novelli Edéné, Berzöfi Vincéné, Tóth Béláné, Bartók Agostonné, Tomanovics J.-né, Dusócky Pálné, Baranyi Györgyné, Kaffka Róza, Berger Henrikné, Fried Károlyné, Fürst Ödönné, Holländer Gyuláné, Kemény Mórné, Moskovics Jenőné, Ormódi Lajosné.*

— A budapesti Református Ifjusági-Egylet a Britt és Külföldi Biblia-Társulat száz éves jubileuma alkalmából, midőn az evangéliumi keresztyénség az egész világon ünnepel, 1904. március hó 5-én, szombaton este 7 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum

disztermében *Biblia-Estélyt* rendez, melyre minden érdeklődőt tisztelettel meghív az egyesület választmánya nevében Szilassy Aladár az egyesület elnöke. Beléptidij a földszintre 3 kor., a karzatra 2 kor. Jegyek előre válthatók: a Kálvin-téri lelkészi hivatalban, a Brit és Külföldi Biblia-Társulat irodájában (Deák-tér 4.) és a Református Ifjúsági-Egylet helyiségében (Károly-körút 9. 1. em 30) A tiszta jövedelem egyenlő részben a Brit és Külföldi Biblia-Társulat, a Magyar Bibliaterjesztés és a Református Ifjúsági Egylet céljaira fog fordíttatni. *Programm*: 1. „Erős vár a mi Istenünk . . .” Éneki a ref. theologusok és gymnasiumi ifjak énekkara. Krausz Gusztáv énektanár vezetése alatt. 2. Ima. Haypál Benő budai ref. lelkész. 3. A biblia diadalutja a földön. Előadja s vetített képekkel magyarázza Dr. Szabó Aladár ref. theologiai tanár. 4. A könyvek versengése. Irta: Legifj. Dr. Szász Károly, szavalja: Takaró Géza ref. theologus. 5. A biblia és a magyar nemzet. Beszéd, tartja: Balogh Ferencz debreceni ref. theologiai tanár. A bemutatandó vetített képek: 1. Nagy Alfréd, angol király. 2. Tyndale. 3. Wicliffe. 4. VIII. Henrik. 5. VIII. Henrik és a biblia. 6. Angol reformátorok a börtönben. 7. Egy lap Wicliffe biblia-fordításából. 8. Wicliffe a bíróság előtt. 9. A Lollardok börtöne. 10. Knox háza Edinburgban. 11. Valdensesk jelvénye. 12. Egy valdens kolportőr. 13. Valdenses bibliaterjesztés. 14. Egy valdensi tájkép. 15. Erzsébet angol királynő. 16. Viktoria angol királynő. 17. Parlament Londonban. 18. A londoni biblia-társulat háza. 19. Kolportőrök Algirban. 20. Kolportőrök Görögországban. 21. Biblia-raktár Arabiában. 22. Bibliaterjesztő hajó Cochinchinában. 23. Biblia olvasás Ugandában. 24. A biblia-társulat alkalmazottjai Shang-Haiban. 25. Belpoklos bibliai asszony Bombayban. 26. Emberfészek Beludisztánban. 27. Uj-britanniai benszülöttek. 28. Bibliai koesi Malay őserdejében. 29. Indiánusok. (Cambas) 30. Biblia árusítás Pahang-folyón. 31. Tibeti papok. 32. Lorántffy Zsuzsanna. 33. Károly Gáspár. 34. Károly G. biblia-fordításának egy lapja. 35. Mária Dorottya főhercegnő. 36. Dr. Keith, a skót missio egyik alapítója Budapesten. 37. Szász Károly püspök. 38. Dr. Duka Tivadar. 39. Magyar zsebbiblia. 40. Márk evangelium új fordítása. Az estély előtt és után a főbejáratnál bibliák és bibliai emléklapok vásárolhatók.

— **Sz. Kiss Károly** kéri mindazokat, a kiknél Kiss Ádám egyh. beszédeire megrendelési iva vannak, hogy ez ivaikat, mihez tartás okáért, hozzá, Nagyigmándra, mielőbb beküldeni sziveskedjenek.

— **Értesítés.** Tisztelettel tudatom lelkészársaimmal, hogy a Bibliai Vasárnapra irt beszédemet imádságokkal — mivel szép számmal jelentkeztek megrendelőik — kiadtam s a példányok szétküldését febr. 22-én kezdtem meg. Kérem a megrendelőket a füzet árának (50 fill.) szives elküldésére. Körmend (Vas m.) Fülöp József ev. ref. lelkész.

— **Gyászhir.** A miskolci ev. ref. főgymnázium tanári testülete mély fájdalommal jelenti szeretett kartársának *Gulyás János* rendes tanárnak, élete 27-ik, tanári működésének 2-ik évében, 1904. február 19-én váratlanul történt elhunytát. A boldog emlékü kartárs hült tetemei f. hó 21-én, délután 3 órakor fognak a főgymnázium udvaráról a tetemvári sirkertben örök nyugalomra tétetni. Miskolc, 1904. február 19. Áldas emlékére!

— **A Honi Ipar** című folyóirat február havi száma hazai orgona-iparosok helyzetével foglalkozva, ismerteti Ország Sándor orgonagyárosnak Budapest mellett, Rákospalotán lévő gyártelepét. Szomorúan látjuk e közleményből, hogy hazánkba még mindig több orgonát hoznak be külföldről, mint a mennyit itthon készítenek, pedig ezt egy kis hazafiassággal könnyen el lehetne kerülni; mert vannak orgona-gyáraink, a melyek a legmagasabb igényeket is teljesen kielégítik. Ilyen az Ország Sándor géperőre berendezett nagyszabású gyártelepe is, a mely 1861. alapítatván azóta a fejlettségnek magas fokára jutott. A telek, melyen a gyár épült, 892 □ öl, melyből a gyári épületek körülbelül 450 □ ölet foglalnak el. A telep 8 különféle munkagéppel gőzerőhajtásra van berendezve és 50—60 munkásnak nyújt kényelmes helyet. A gyár alapítása óta 492 új orgonát és körülbelül ugyanannyi átalakítást és javítást készített. Az orgona minden főbb részét más-más munkások készítik, mert gyors és precíz munka csak a munkamegosztás útján érhető el. Készít csuszka, kup és légnymatú rendszer szerinti orgonákat. Legjobb és legolesőbb a kuprendszerű orgona, ezen a kántor maga is könnyen segíthet, ha kisebb baj adja elő magát. A külföldiek által kultivált és gyors meggazdagodásra számított kombinált változatú orgonákat nem készíti, hanem, mint szolid cég, elkészíti az orgonának minden változatához mindeu egyes sípját.

— **Gazdák, ha nagy terméshez akarnak jutni,** Mauthner-féle magvakat vessenek. Idei árjegyzékét, mely 226 oldalra terjed, Mauthner Ödön cs. és kir. udvari magkereskedése Budapesten, Rottenbiller-utca 33., mindenkinek ingyen megküldi. A kitünően tisztított, legnagyobb csiraképességgel bíró, fajtiszta magvak árai alacsonyok. Különösen fölemlítendő az impregnált takarmányrépamagvak és a legnemesebb gabna-félék dus választéka.

Tartalomjegyzék: Cura pastoralis. Bárány Dezső. — Autonomia, jogegyenlőség, saecularisatio. Zoványi Jenő. — A debreceni református kollégium adattára. Balogh Ferencz. — Emlékezés Spencer Herbertről. Sáfrány Lajos. — A próba énekes-könyvről. Juhász Károly. — Közéletünk: Bíró Lajos magán-beszélgéseiből. — Egyetem. Veress Imre. — Evangyéliumi felolvasó-estély. Ev. ref. — Irodalom. — Gyászrovát: Janka Gyula. — különfélek.

Felelős szerkesztő: **ERŐSS LAJOS.**

A szatmári kiállításon,

(1903) jury-tag, arany éremmel és diszoklevéllel kitüntetve. Jobb és megbízhatóbb magvakat senki sem ad, mint

Fábián Béla

magkereskedése

Budapest, IX., Üllői-ut 73. sz.

Nagy képes árjegyzékét ingyen és bérmentve küld.

A tanuló ifjúságnak felette alkalmas egyetlen magyar nyelvű protestáns imakönyv a serdülő ifjúság számára. **Horváthné Ferenczy Ida**

„Fehér Liliom”
imakönyv a protestáns ifjúság számára. **Kun Bertalan** ev. ref. püspök ur ő méltósága rendkívül meleg hangú ajánlásával. Ára egyszerű kötésben 1 korona, diszes, gazdagon aranyozott vaszonkötésben tokkal 2 k. 50 f. diszes bőrkötésben aranymetszettel és dobozzal 3 k. 50 f. Kapható minden könyvkereskedésben, valamint a kiadónál: **Vadász M.** könyvkereskedőnél **Miskolcon**, aki az összeg előzetes beküldése esetén portómentesen küldi.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület kizárólagos bizományosai

László Albert és Társa HEGEDÜS S. és SÁNDOR I.

protestans irodalmi és theologiai könyvkereskedése
Debreczenben.

Nagy árleszállítás!

Van szerencsénk a nagytiszteletű Lelkész urakat értesíteni, hogy az alanti theologiai műveket **tolyó évi február hó végéig a következő leszállított áron** szállítjuk, ezen időn túl ismét a bolí árak lépnek életbe. Megrendelésnél az alanti jegyzék használható.

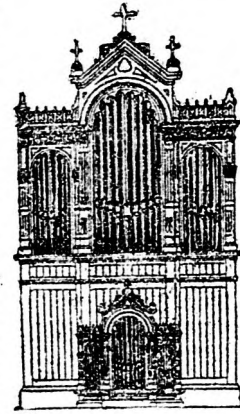
	Bolí ár	Most
Baur, Keresztyén egyház a IV., V., VI. századokban	4.—	2.—
Középkori keresztyén egyház	6.—	3.—
Benke, Isten országa, templomi és iskolai beszédek, 3 kötet	7.20	3.60
Borsodi, Templomi imák vasárnapok és ünnepekre kötve	4.—	2.40
Borsai, Erdélyi ev. ref. choralkönyv	6.—	3.—
Chiniqy, A pap, a nő és a gyóntatószék	2.—	1.—
5 év a r. kath. egyházban, 3 kötet	6.60	3.30
Csécsei, Vasárnapi imák, kötve	2.—	1.50
Csecsetka, evang. egyhá jogtan, kötve	16.—	10.—
Czelder, Alkalmi imádságok, kötve	2.—	1.50
Czike, Orációk, halotti és gyászbeszédek, kötve	1.50	1.—
Egyházi beszédek vaszonkötésben	2.80	1.50
Dobos, Homiliák	4.80	2.40
Dobos, Az úri ima, a keresztyénség magasabb szempontjából kötve	2.80	1.50
Jancsó S., Kálvin élete és egyházpolitikája	2.—	1.—
Keresztes Kovács, Tájékozás az újabb theologia körében	5.20	2.60
Lang, Keresztyén Dogmatika	4.—	2.—
Lukács, Egyházi beszédek	3.60	1.80
Madarász I., Újabb egyházi beszédek	4.60	2.30
Nagy K., Kálvin theologiája	3.—	1.50
Szolnoky, Hétköznapi imák	2.50	1.25
Theologiai értekezések	5.—	2.50
Vásárhelyi, Bibliái képek, Protestáns egyházi szónoklatok	4.40	2.20
Zabrák, Krisztus az én életem, Egyházi beszédek, 2 kötet, kötve	13.—	7.—

Országh Sándor

orgonagyáros

cs. és kir. udvari szállító

RÁKOS-PALOTA, Budapest mellett.

Az 1885. évi kiállításon „nagy diszoklevéllel“ és Ferencz József lovag-„renddel“ kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés.

Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javítókat és átalakításokat. Kiseb orgonák készletben vannak. Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább mint az, hogy a

gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet kívánatra díjmentesen küldetik.

A „Neumann M.“ cég debreceni áruházáról.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debreczenben járva, ne tekintsek meg azt a kitünő hírnevnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhakkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debreczenbe jöve ne mulaszták el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruhá-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szolid-ságnak, olesóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a Neumann M. céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy Neumann M. áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olesóság, tartósság és csinosság tekintetében a Neumann cég áruí versenyen felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPITTA OTT: 1845-BEN.